

JIRÍ POLÁČEK

PRAVDA A BÁSEŇ

Přijetí Obrazů z dějin národa českého dobovou kritikou

Studium dobového kritického ohlasu básnických a prozaických děl tvoří neodmyslitelnou součást literárněvědné práce. Přispívá k hlubšímu poznání jejich konkretizace,¹ ale i jejich struktury, významů, funkcí a hodnot, jakož i jejich identity a časové proměnlivosti;² nadto samozřejmě umožňuje blíže poznat i soudobou kritiku. Naše literární věda pracuje s kritickými hlasy poměrně často, zejména při interpretaci jednotlivých děl nebo při zkoumání vztahů významných spisovatelů a kritiků. Mnohem řidčeji však produkuje speciální monografie, které zachycují kritickou odezvu tvorby jednoho autora v celé její šíři. Z novějších prací mají tento ráz de facto jen Kudělkovy Boje o Karla Čapka (1987), soustředěné na hodnocení Čapkových próz a dramát.

Podobnou knihu by bylo možno napsat i o dobové recepci díla Vladislava Vančury (přiznám se, že bych ji jednou rád napsal, neboť k ní mám shromážděno už značné množství materiálu). V soudobých novinách a časopisech lze totiž najít sdostatek kritických soudů, jejichž autory jsou téměř všechny významné osobnosti naší meziválečné kritiky (F. X. Šalda, Arne Novák, Jindřich Vodák, Karel Sezima, Bedřich Václavek, A. M. Piša, František Götz, Miroslav Rutte, Bohumil Polan), mnozí méně významní či pozapomenutí kritikové (Václav Běhounek, J. O. Novotný, Josef Matouš, Václav Brtník, Vojtěch Zelinka, Antonín Veselý, Josef Šup), avšak i četní spisovatelé (Josef Hora, Marie Pujmanová, Marie Majerová, Josef Čapek, Vítězslav Nezval, František Halas, Jaromír John). Některé tyto soudy, jejichž velkou část bibliograficky zpracoval Miroslav Laiske,³ již byly porůznu využity. Jde hlavně o komentovaný soubor recenzí Pekaře Jana Marhoula, který v jeho desátém vydání (1972) otiskl Jaroslav Tax, a o studii Aleny Hájkové Přijetí Vančurova Konce sta-

¹ Roman Ingarden: *Umělecké dílo literární*. Praha 1989, s. 270—276, 330—352.

² Zdeněk Pešat: *Identita literárního díla v jeho proměnlivosti*. Slovenská literatúra 35, 1988, č. 2, s. 161—165.

³ *Bibliografie Vladislava Vančury*. In: *Vladislav Vančura mezi dramatem a filmem*. Opava 1973, s. 55—104.

rých časů soudobou kritikou;⁴ dovolím si připomenout i své práce Kritická recepcce Vančurova Rozmarného léta v dobových časopisech,⁵ Arne Novák a Vladislav Vančura (K dobové kritické recepci Vančurovy prózy)⁶ nebo Bedřich Václavek a Vladislav Vančura.⁷

Posudky jednotlivých Vančurových děl odrážejí velkou názorovou, generační a směrovou diferenciaci meziválečné kritiky. Mají různou žánrovou podobu, přičemž zahrnují velmi pochvalné, ba až nadšené projevy, věcné rozbory s řadou výstižných postřehů i tvrdé odsudky. Lze to demonstrovat především na odezvě Vančurových románů. Většina z nich měla velice příznivý ohlas (Pekař Jan Marhoul, Poslední soud, Hrdelní pře anebo Přísloví, Markéta Lazarová, Rodina Horvatova), některé však byly mnoha kritiky odmítnuty či interpretovány neadekvátně (Pole orná a válečná, Rozmarné léto, Tři řeky), eventuálně přijaty s rozličnými výhradami (Útěk do Budína, Konec starých časů).

Obrazy z dějin národa českého vzbudily značnou odezvu, a to v denním tisku i v časopisech. Takřka všechny recenze a glosy vyzněly kladně. Jejich pisatelé si byli vědomi potřebnosti, aktuálnosti a umělecké svébytnosti tohoto díla, nešetřili slovy obdivu a uznání, leč dávali najevo i své pochybnosti, vyvolané Vančurovým imaginativním přístupem k historii.

O prvním dílu jeho „věrných vypravování“ referovaly především Lidové noviny. Zdeněk Hájek⁸ zde o něm napsal, že zobrazuje „věci vesměs známé“ a opomíjí dobové sociální a hospodářské poměry, avšak jeho postavy „odpovídají skutečným lidem“ a hovoří „v duchu doby“, nelze mu vytknout žádné „anachronismy ani závažné historické omyly“. Hájek ocenil Vančurovo vypravěčské umění a vyslovil přesvědčení, že milovníci jeho tvorby si přečtou „jeho novou knihu s požitkem“, zájemce o historii však odkázal na Šimákovu Kroniku československou (1921—25).

Dva dny poté Lidové noviny otiskly článek Františka Trávníčka Milý a milostný jazyk otcovský,⁹ věnovaný jazykové stránce Vančurova spisu. Trávníček ho označil za „opravdu velký čin“, jímž autorovo „slohové umění vyvrcholilo“ a „dostoupilo až ke klasičnosti“, charakteristické pro styl Ivana Olbrachta. „Největší předností Vančurovy mluvy je její dokonalý výpravný ráz, strhující čtenáře plynulým, proudným a živým zobrazením událostí, výjevů, činů a nabývající svou zhuštěností a výrazností nezřídka úchvatné dynamičnosti a dramatickosti,“ prohlásil Trávníček. „K ní se druží výstižnost líčení místního, časového i povahového, záležející ne v mnohosti slov, nýbrž v jejich mistrovském výběru, tu v jejich významové přesnosti, tu obraznosti, tu v jejich nápovědné povaze...“

Třetí hlas z Lidových novin patří Janu Drdovi, který informoval

⁴ *Tři studie o V. Vančurovi*. Olomouc 1970, s. 5—27.

⁵ Česká literatura 27, 1979, č. 6, s. 488—497.

⁶ Universitas 13, 1980, č. 6, s. 25—33.

⁷ Kurt Konrad — spoluvůrce pokrokové kulturní politiky a literární kritika na Moravě v letech 1918—1938. Brno 1989, s. 155—165.

⁸ *Beletristické dílo o českých dějinách*. Lidové noviny 48, č. 77, 13. 2. 1940, s. 7.

⁹ Lidové noviny 48, č. 81, 15. 2. 1940, s. 7.

o Vančurově práci na druhém svazku *Obrazů z dějin*,¹⁰ přičemž vyzvedl kvality jejich prvního dílu: mluvil o převedení „nejstarší české historie do knihy básnický silných vyprávění“.

Z dalších deníků *zhodnotile* toto dílo *České slovo*. Jiří Zhor (Karel Pošva) v něm pod názvem *Básník a dějiny* zveřejnil svůj „čtenářský komentář“, stylizovaný jako dopis.¹¹ Mimo jiné zde napsal: „Vychutnej, čtenáři, chuť básnickových vět. Sladkost i hořkost jeho vína. Třikrát, čtyřikrát přečti si větu, jež překvapí a zarazí, jako překvapuje někdy přísloví nebo magické zaříkadlo. Není kniha Vančurova knihou lehkou. Nedoceniš ji prvním přečtením. Je z knih, ke kterým se vracíme pro radost ze slova, pro klid duše i pro uvědomění souvislosti.“

V Národní práci posoudil první svazek zamýšleného cyklu Karel Polák.¹² Spatřoval v něm projev Vančurovy „bájevitě básnické tvořivosti“, záliby ve „starých dějích a starobylém slohu“, touhy najít „prvotnou duši člověka“. Měl výhrady k některým postavám, vadily mu „slohové i bájevitě výstřelky“, celkově ho však akceptoval. Stručnější, ale i příznivější soud vyšel v *Moravském večerníku*. Jeho autorem byl Bedřich Václavěk,¹³ který vyzdvihl hlavně Vančurovu „schopnost monumentalizace minulosti“, osvědčenou již v *Markétě Lazarové*, a jeho nevšední styl. Podobně vyzněla též recenze Karla Hetteše v *Národních novinách*,¹⁴ akcentující Vančurovu „krásnou, takřka biblicky vznošnou a hutnou řeč“, jeho básnické vidění a smysl pro dějinnou kontinuitu.

Obsáhlejší a také významnější soudy byly publikovány na stránkách časopisů. Předně je třeba uvést prosincové číslo měsíčníku *Panorama* z roku 1939, v němž se k *Obrazům z dějin národa českého* vyslovilo jedenáct osobností včetně jejich tvůrce.¹⁵ Většina z nich hovořila o problematice beletristického zpracování historie, což platí o Karlu Novém (K první knize *Obrazů z dějin národa českého*), Vladislavu Vančurovi (Autor zpovídá autora) a jeho třech spolupracovnících Václavu Husovi (*Dějiny očima básníka*), Janu Pachtovi (*Nové pojetí historické beletrie*) a Jaroslavu Charvátovi (*O naší spolupráci*), jakož i o Jiřím Mařánkovi (*Od námětu k obrazům*) či Josefu Horovi (*Spisovatel na pomoc dějepisu*). Zbývající příspěvky Josefa Cermana (*Jak to začalo a jak to dopadlo*), Jaroslava Böhma (*O čem nevypráví historie*), Jaroslava Seiferta (*Jen poznámka*) a Jana Šnobra (*Za minulostí a s minulostí*) měly informativní ráz, obsahovaly úvahy o poslání *Obrazů* a o jejich místě v kontextu literatury s historickou tematikou.

K těmto statím lze přiřadit článek Jaromíra Johna Nikdy — a zas!¹⁶ Je zkoncipován jako list Vladislavu Vančurovi a John do něj promítl — jak už naznačuje jeho název — jednak své rozpaky a výhrady, jednak svůj obdiv. Především se v něm podivil, jak Vančura mohl svou tvůrčí

¹⁰ *Nová kniha obrazů z dějin českých*. Lidové noviny 48, č. 470, 16. 9. 1940, s. 4.

¹¹ *České slovo* 32, č. 18, 24. 1. 1940, s. 3—4.

¹² *Nová báje národa českého*. Národní práce 2, č. 55, 25. 2. 1940, příloha, s. 3.

¹³ *České dějiny v básnickém rouše*. Moravský večerník 19, č. 69, 11. 3. 1940, s. 4.

¹⁴ *Knihy o české minulosti*. Národní noviny 16, č. 16, 18. 1. 1940, s. 4.

¹⁵ *Panorama* 17, 1939, č. 11, s. 178—191.

obraznost svázat „houžvemi historických skutečností“; podle jeho názoru měl raději napsat „několik románových fresek“, neboť „nelze rovnoměrně sloučit vědu s uměním a být oběma stejně práv“. John nicméně chápal, že *Obrazy* jsou dílem sui generis a přiznal Vančurovi úspěch („Takový jsi člověk, Vladislave! Jednoho dne si umíníš, že sloučíš vodu s ohněm. A hle! Studená voda vře a oheň je v ní!“). Navzdory svým pochybnostem o schůdnosti jeho cesty viděl v jeho „věrných vypravováních“ jedinečné dílo, v němž je nutno pokračovat.

Autorem dalšího kritického soudu je rovněž známý spisovatel, a sice Eduard Štorch. Jeho článek v *Úhoru*,¹⁷ jímž se nedávno zabýval Zdeněk Heřman,¹⁸ charakterizuje *Obrazy* jako „průbojné dílo beletrizujícího dějepisu“, napsané „vytříbeným perem moderního literáta“. Obsahuje však řadu dílčích výtek, jež se týkají například zobrazení Sámovy říše, Velké Moravy nebo počátků českého státu (podle Štorchova mínění zde Vančura často ztvárňuje „věci podřadné“ a „plývá svým uměním na bezvýznamnostech“). Je poznamenán značným nepochopením Vančurovy evokace minulosti, což u autora Lovců mamutů trochu překvapuje.

V časopise *Čteme* publikoval svou recenzi Karel Sezima.¹⁹ Interpretoval *Obrazy* jako „zbrusu nový typ dějepisy, syntetizující stanovisko vědy s hledisky uměleckými“, přičemž autorovu úlohu pokládal za odpovědnější než roli „prostého historického fabulisty“. Akceptoval Vančurovo ztvárnění velkých historických postav, zpřizvučení „účasti lidového prvku na světodějných obrazech“ i odhalení dávných praktik, v nichž hrály prim „krutost, lstivost a věrolomnost“. S tradiční mnohomluvností, příznačnou pro jeho starší kritické projevy v *Lumíru*, zhodnotil posuzovanou knihu i z hlediska jazykového: jestliže dřív u Vančurových próz shledával „drtivou převahu tvarové samoučelnosti nad látkovou substancí“, nyní mluvil o „škole sebekázně“.

Kritický měsíčník věnoval *Obrazům* stať Pavla Eisnera Logofág Kosmas,²⁰ o níž bude řeč později, a recenzi Karla Poláka,²¹ zaměřenou na vztah vědeckých poznatků a básnické imaginace, na autorův styl („Zdá se, že právě slohově se zde Vančurův vývoj poslední doby, směřující k oproštění, organicky dokonává...“) a na některé důležité postavy. Polák se k *Obrazům* vyjádřil ještě v *Dělnické osvětě*²² (vedle jeho článku tento list přinesl povýtce informativní glosu Václava Běhounka²³). Zopakoval tu leccos ze svých recenzí v *Národní práci* a *Kritickém měsíčníku*; mimoto zdůraznil, že jde o „slovesné dílo, které může svou existencí samo mnoho dát a zároveň být příkladem, jak hledat nových cest k národu“.

¹⁶ *Naše doba* 47, 1939—40, č. 4, s. 214—224.

¹⁷ *Pokus o beletristický dějepis*. *Úhor* 28, 1940, č. 7—8, s. 129—133.

¹⁸ *Ukazováním proti meči*. *Zlatý máj* 34, 1990, č. 8, s. 451—454.

¹⁹ *Staré pověsti české v novém odění*. *Čteme* 2, 1939—40, č. 11, s. 158—160.

²⁰ *Kritický měsíčník* 3, 1940, č. 4, s. 163—167; stať vyšla s podtitulem *Několik typologických poznámek k slohu Vančurovu* a byla podepsána pseudonymem Jaroslav Dlouhý.

²¹ *Kritický měsíčník* 3, 1940, č. 4, s. 185—187.

²² *Spisovatelé na rozcestí*. *Dělnická osvěta* 26, 1940, č. 1, s. 4—5.

²³ *Dělnická osvěta* 26, 1940, č. 3, s. 85—86.

Jestliže většina kritiků hodnotila i jazyk a styl *Obrazů*, je nasnadě, že museli promluvit i jazykovědci. Běží zejména o Františka Trávníčka, který otiskl již uvedený článek v *Lidových novinách* a v návaznosti na něj studii v časopise *Slovo a slovesnost*.²⁴ Soustředil se v ní na konfrontaci lexikálních a stylistických prvků užitých v předchozích Vančurových prózách a v *Obzorech*, přičemž podtrhl, že jazyk tohoto díla implikuje znaky „nového vývojového období“.

Nástin dobového přijetí prvního dílu *Obrazů* z dějin národa českého dokreslují různé drobné glosy a marginální soudy. Patří k nim třeba příznivá hodnocení recenzenta *České osvěty* (šifra pav.),²⁵ Vojtěcha Zelinky,²⁶ Jaroslava Kunce²⁷ a Petra Konečného,²⁸ ale i pisatelů nepodepsaných poznámek v časopisech *Soutěž* a *tvorba*²⁹ či *Moderní stát*.³⁰

O druhém dílu *Obrazů* se psalo už méně, což bylo způsobeno zhoršením celkové situace a zánikem mnohých periodik. V denním tisku se jako jeden z prvních kritiků ozval Karel Polák.³¹ Zaměřil se na Vančurovy kresby přemyslovských vladařů, Záviše z Falkenštejna i smyšlených lidových postav, zachycených s „rozverností volně vynalézající, a přece tesknou i tragickou“. Měl ještě určité pochybnosti, zda je „dost ústrojné toto spojení básnictví a vědy“, ale úhrnem recenzovaný svazek zhodnotil jako jedno z nejvýznamnějších děl soudobé prózy. O dva dny později vystoupil Zdeněk Hájek.³² Soustředil se — stejně jako Polák — na Vančurovy charakteristiky hlavních historických i fiktivních postav: došel k závěru, že „nevybočují z mezí daných historickými prameny“, že nejsou ani „idealizovány anebo zkreslovány“. Kromě toho ocenil autorovu fantazii, věrojatnou kresbu „historického a kulturního prostředí“, avšak usoudil, že posuzovaná kniha nepřináší žádná nová řešení „dějinných problémů“ zobrazené doby.

V Českém slově toto dílo podrobil kritice Fedor Soldan.³³ Spatřoval v něm projekci Vančurova „rytířského aristokratismu“, osobitého „spisovatelského temperamentu“ a úsilí o „výrazovou originalitu“. Vytýkal mu však „menší dramatický spád“ a „přílišnou statičnost“, kterou shledával i u některých ilustrací Karla Svobinského (v této souvislosti bych rád poznamenal, že ilustrace *Obrazů* glosovali i jiní recenzenti, zejména při hodnocení jejich prvního dílu, doprovázeného kresbami Mikoláše Alše: někteří tento doprovod vítali, ale většinou se k němu stavěli negativně).

²⁴ *K jazyku Vančurových Obrazů z dějin národa českého*. *Slovo a slovesnost* 6, 1940, č. 3, s. 145—153; Trávníčkovu studii uvítal Vojtěch Zelinka (*Zvon* 41, 1940—41, č. 17, s. 239), a to se zdůrazněním její podnětnosti pro rozbor jazyka dalších autorů.

²⁵ *Česká osvěta* 36, 1939—40, č. 8, s. 330.

²⁶ *Zvon* 40, 1939—40, č. 29, s. 408.

²⁷ *Rok české krásné prózy*. *Knihy a čtenáři* 3, 1940, č. 16—17, s. 154.

²⁸ *Osvětová Morava* 16, 1940, č. 5, s. 120.

²⁹ *Soutěž a tvorba* 13, 1940, č. 1, s. 14.

³⁰ *Moderní stát* 13, 1940, č. 2—3, s. 70.

³¹ *Vančurovy obrazy Přemyslovců*. *Národní práce* 3, č. 11, 12. 1. 1941, příloha, s. 3.

³² *Druhý díl Vančurových Obrazů*. *Lidové noviny* 49, č. 60, 3. 2. 1941, příloha Literární pondělí, s. 3.

³³ *Obrazy z dějin národa českého*. *České slovo* 33, č. 11, 14. 1. 1941, s. 8.

Domníval se, že Vančura si měl vybrat „užší výseky dějinné skutečnosti“, při nichž by nepocítoval „omezení, jaké plyne z veliké látky pro umělce příliš jednosměrně vyhraněného“.

Z časopiseckých příspěvků je třeba vyzvednout článek Jana Pachty *Básnictví a historie*.³⁴ Pachta v něm analyzuje vztah historických faktů a básnické fikce: Vančura podle něj v *Obrazech* usiluje o „vyvolání živého a konkrétního dojmu dějinných situací a postav“, takže při jejich hodnocení je nutno sledovat, jak se mu v nich podařilo proniknout „do toho kterého dějinného údobí“ a postihnout jeho strukturu. Pachta tu reaguje na recenze poznamenané „strnulým dogmatismem“ (charakterizuje ho absencí vědomí „dialektické proměnnosti a dobové vřadění každého uměleckého projevu“), hájí koncepci *Obrazů* a objasňuje jejich smysl; u jeho článku se ještě zastavím.

Vedle těchto hlasů je možno uvést několik drobných kritických soudů. Náleží k nim například glosa Vítězslava Tichého,³⁵ napsaná s porozuměním pro Vančurův přístup k historii a obsahující chválu jeho stylu, který referent právem spojuje se slohem „starých českých kronikářů“.

Nakonec bych rád upozornil — s odvoláním na údaje z obálky časopisu *Panorama* 3—8/1940 a 1—2/1941 — na existenci mnoha dalších reakcí, a to na oba díly *Obrazů*. Byly otištěny v listech velmi rozmanitého charakteru: v *Arijské frontě*, *Chrudimském kraji*, *Rakovnických novinách*, *Hlasu sklářského dělnictva*, *Světozoru*, *Vychovatelských listech*, *Brázdě*, *Museu* či v *Ženském obzoru*. Z literárněhistorického hlediska jsou téměř bezcenné, dokumentují však značnou dobovou rezonanci Vančurova díla, ale i literatury in genere.

Jak bylo řečeno již v úvodu této studie, výzkum soudobé odezvy literárního díla umožňuje i jeho bližší poznání. Platí to pochopitelně též o *Obrazech* z dějin národa českého. V množství kritických soudů, jež jim byly adresovány, se z tohoto pohledu rýsují tři hlavní problémové okruhy: první z nich tvoří goethovská antinomie „pravdy a básně“, druhý modelace relevantních postav a třetí problematika jazyka a stylu.

O hodnocení poměru historických faktů a fikce jsem už mluvil v přehledu kritických hlasů. Je však zapotřebí ledacos doplnit. Nelze pominout, že fantazijní složka *Obrazů* u řady kritiků — třeba u Karla Sezimy, Bedřicha Václavka, Karla Poláka, Václava Běhounka či Vojtěcha Zelinky — vyvolávala asociace na *Jiráskovy Staré pověsti české*. V případě Vančurova díla bylo ovšem nutno akceptovat jeho skutečnostní základ, což pro leckteré recenzenty nebylo snadné. Například Jaromír John³⁶ mínil, že Vančura se bude muset rozhodnout buď pro „polní cestu románu“, nebo pro „inženýrsky přímou silnici historiků“. Referent České

³⁴ *Panorama* 18, 1940, č. 10, s. 153—154; Pachtova v článku v tomto časopise předcházela stať Jaroslava Charvátka *K druhé knize Vančurových Obrazů z dějin národa českého* (č. 8, s. 119—120), přibližující historický vývoj v letech 1197 až 1309.

³⁵ *Dělnická osvěta* 27, 1941, č. 2, s. 52.

³⁶ Viz poznámka 16.

osvěty³⁷ považoval „spojení práce odborných historiků s prací beletristickou“ za zajímavé, leč vadilo mu, že není jasné, kde „končí historická pravda a začíná román“. Rovněž Karel Polák³⁸ psal o „nerovném sloučení vědy s básnictvím“; Vančurovu cestu sice neodsuzoval, ale nebyl si ani jist, zda „už byla vítězně prokletěna“ (o ústrojnosti řečeného sloučení pochyboval — jak bylo uvedeno — i v recenzi druhého dílu *Obrazů*³⁹). Zcela negativní hlas zazněl z *Ženského obzoru* (šifra Sk):⁴⁰ hovořil o „nedorozumění mezi skutečnou historií a jejím básnickým dokreslováním“, o nevhodnosti Vančurova stylu pro „kresbu rozlehlých obrazů“ a jeho „shonu po originalitě stůj co stůj“.

Podstatně jinak na diskutovanou antinomii pohlíželi přispěvatelé zmíněného monotematického čísla časopisu *Panorama*. Sám Vančura⁴¹ v něm napsal, že „lidské vědění postihuje jen trosky života“, a proto je třeba zjištěná fakta domýšlet (někdy bývá takové domýšlení ošidné, což dokazuje i svědectví Jaroslava Charváta,⁴² který se svými dvěma přáteli korigoval Vančurův text). Podle Václava Husy⁴³ může historickou pravdu zhusta lépe poznat básník, jenž umí „jasnozřivým pohledem evokovat živou vizi zašlých událostí, dovede vidět skryté vztahy a dialektickou protikladnost a neumdlévající pohyb všeho dění“. Jak pravil Jan Pachta,⁴⁴ vědecký materiál může inspirovat básnickou imaginaci, ale zároveň ji musí usměrňovat. Jaroslav Charvát⁴⁵ správně zdůraznil, že Vančura sice takto respektuje historická fakta, avšak tvoří samostatně (nelze tudíž uvažovat o spoluautorství). Jeho způsob tvorby výstižně charakterizoval Jiří Mařánek,⁴⁶ který mluvil o faktech „přetavovaných ve výhni básnickovy fantazie v plasticky viděné obrazy minulosti“ a o postavách oživovaných „třetí dimenzí“. Také Josef Hora⁴⁷ viděl v *Obrazech* „jadernou prózu, jež amalgamuje poezii a pravdu“, čímž „vyvolává skutečnost živě jako sen“.

Podobně se vyjádřili i Karel Sezima⁴⁸ (básnická intuice je podle jeho mínění „svobodnější, dobrodružnější, ale i pronikavější“ než intuice vědecká), Karel Hetteš⁴⁹ (básnický obraz může podle jeho slov „evokovat minulé skutečnosti s mnohem hlubší pravdivostí než leckterá suchopárná práce odborného badatele, který má srdce zasuté papírem a honí se jen

³⁷ Viz poznámka 25.

³⁸ Viz poznámka 21.

³⁹ Viz poznámka 31.

⁴⁰ *Ženský obzor* 31, 1940, č. 5—6, s. 63.

⁴¹ Viz poznámka 15, s. 179—180; viz též Vladislav Vančura: *Rád nové tvorby*. Praha 1972, s. 141—144.

⁴² *Vančura*. *Panorama* 21, 1945—46, č. 3—4, s. 40—42.

⁴³ Viz poznámka 15, s. 181—182.

⁴⁴ Viz poznámka 15, s. 182—183.

⁴⁵ Viz poznámka 15, s. 183.

⁴⁶ Viz poznámka 15, s. 185.

⁴⁷ Viz poznámka 15, s. 189.

⁴⁸ Viz poznámka 19.

⁴⁹ Viz poznámka 14.

za vnějšími skutečnostmi“), Petr Konečný,⁵⁰ Jiří Zhor⁵¹ či autor anonymní glosy v časopise Soutěž a tvorba.⁵²

Jádro věci nejlépe postihl Jan Pachta v citovaném článku *Básnictví a historie*.⁵³ „Zpracovává-li Vančura umělecky historické látky, nedělá tím popisnou práci, v níž není místa pro estetické tendence, nýbrž vskutku tvůrčí dílo se všemi přívlastky emotivní krásy. Jeho vztah k historickým dokladům není přímý a věcný, jako je tomu u odborného historika, nýbrž nepřímý a obrazný. Je to tentýž vztah, který zaujímá básník ke skutečnosti. Předměty nabývají tu hodnoty jen svým obrazným a citovým obsahem, svými symbolickými vztahy, svou poetickou účinností. Smysl Vančurových *Obrazů* je tedy v tom, co vyvolávají a jak působí. Čtenáře-nehistoriky uchvátí kniha emotivním dějem, krásou slova a básnickým zpřítomněním dávných skutků. Historikovi naproti tomu poskytne vedle estetického požitku i hodnoty intelektuální. Jeho strnulé vědecké svědomí bude rozrušeno, takže zatouží po větší svobodě ve svém bádání, jeho nutková kritičnost ustoupí na chvíli do pozadí a hluboké dojmy z *Obrazů* dají mu pocítit širokou problematiku toho, co se konvenčně pokládá za objektivní pravdu.“

Problematika dobového hodnocení postav *Obrazů* z dějin národa českého implikuje jejich historickou věrohodnost (tato otázka koresponduje s předchozím problémem), obecné i aktuální významy a poetiku. Patří tedy do zájmové sféry medievalistů, literárních historiků a teoretiků; navíc vybízí ke komparatistickým analýzám, to jest ke konfrontaci Vančurova zobrazení hlavních postav (například Kosmy, přemyslovských vládců nebo Závíše z Falkenštejna) s jejich zpodoběním v dílech jiných tvůrců.

Největší pozornost soudobé kritiky přitahoval Kosmas.⁵⁴ Pavel Eisner⁵⁵ ho nazval „velikým chlemtavcem a obžerníkem slova“, který se opájí „rozkoší z řeči“ a hojně ukájí svůj „logofagický pud“. Správně v něm viděl postavu rabelaisovské ražby, klíč k Vančurově estetice, „filozofii slova a slovesné tvorby“. Jaromír John⁵⁶ ho považoval za „hotové zjevení“ (celou novelu charakterizoval jako „dřevoryt plný pohybu, robustní vitality a vtípu“, vytvořený „svobodnějšími obrazovými silami“), zatímco Bedřich Václavěk⁵⁷ psal o zajímavé obnově památky „nejstaršího českého historika“. Z dalších jmenovaných posuzovatelů Vančurova Kosmu příznivě hodnotili Karel Sezima, Eduard Štorch, František Trávníček a Jaroslav Kunc. Ozvaly se ovšem i jiné hlasy. Například Zdeněk Hájek⁵⁸

⁵⁰ Viz poznámka 28.

⁵¹ Viz poznámka 11.

⁵² Viz poznámka 29.

⁵³ Viz poznámka 34.

⁵⁴ Vančurovo osobité ztvárnění kronikáře Kosmy časem vstoupilo do obecného povědomí a zcela zastíňuje jeho zobrazení v prózách Ivana Krahulíka (*Františka Mužíka*) *Komu pochodeň?* (1944) a Lukáše Luhana (*Jiřího Mareše*) *Kamenný stolec* (1985).

⁵⁵ Viz poznámka 20.

⁵⁶ Viz poznámka 16.

⁵⁷ Viz poznámka 13.

⁵⁸ Viz poznámka 8.

namítal, že čtenář si z kresby této postavy neučiní „náležitou představu o Kosmově pojetí naší minulosti“. Karel Polák zas interpretoval Vančurova vitálního kronikáře jako „jakýsi vyšší typ Kondelíka, který spisuje“,⁵⁹ vytkl jeho tvůrci „osobní nadnášení úkolu spisovatelova“,⁶⁰ ale dobře postřehl, že je to vlastně „Vančura sám, Vančura pravdivý, Vančura z roku 1939“.⁶¹

Z dalších postav prvního svazku *Obrazů* si kritika víc všímala Sába, Konstantina a Metoděje (Karel Sezima, Eduard Štorch, Jiří Zhor) a členů přemyslovského rodu, zvláště Václava I. (Karel Sezima, Jiří Zhor), Ludmily a Drahomíry (Vančurova demytizace těchto i dalších osob byla kritikou přijata s porozuměním, pobouřila však katolické kruhy⁶²), Břetislava I. (podle Karla Sezimy autor tohoto vladaře zobrazuje jako „nadčasového hrdinu“, jenž zosobňuje „národní přirozenost“⁶³) a Soběslava II. (Vančurovo pojetí tohoto „selského knížete“ většina recenzentů — jmenovitě Karel Sezima, Jiří Zhor či Karel Polák — akceptovala, odmítl ho pouze Zdeněk Hájek).

Pokud jde o postavy druhého dílu, objektem pozornosti kritiků se staly hlavně kresby Přemysla Otakara I. a Přemysla Otakara II. Byly vysoce oceněny. Karel Polák⁶⁴ označil postavu prvního vládce za „mračně velebnou“ a obdobně charakterizoval i ztvárnění „krále železného a zlatého“, o němž s uznáním hovořili také Zdeněk Hájek⁶⁵ (ve Vančurově zobrazení je to „panovník, jemuž tane na mysli Alexandr Makedonský, český kníže Břetislav a moravský Svatopluk“) a Jan Pachta.⁶⁶ Karel Polák nadto obdivně glosoval Vančurovo vykreslení Závíše z Falkenštejna (viděl v něm „stopy vlivu Hilbertova“⁶⁷) i jeho portréty fiktivních osob.

A soudy o jazyce a stylu? Jak bylo naznačeno, téměř všichni recenzenti *Obrazů* se vyjadřovali o jejich jazykové stránce velmi uznale (Karel Sezima, Václav Běhounek, Karel Polák, Fedor Soldan, Jaromír John, Vojtěch Zelinka, Karel Hetteš). Po právu v ní spatřovali začátek nové etapy ve vývoji Vančurova jazyka, vyzvedávali její osobitost a přiléhavost. Inspirativnost jejich projevů pro dnešní lingvistické analýzy je však tuze malá (s výjimkou Eisnerova článku o Kosmovi, zdůrazňujícího hodnotovou autonomnost slovesné tvorby, a obou statí Františka Trávníčka). Nejbohatším zdrojem podnětů stále zůstává — přes existenci rozmanité sekundární literatury — Vančurův text.

⁵⁹ Viz poznámka 12.

⁶⁰ Viz poznámka 22.

⁶¹ Viz poznámka 21.

⁶² Timotheus Vodíček: *Stavitelé věží*. Tasov 1947, s. 26—40.

⁶³ Viz poznámka 19.

⁶⁴ Viz poznámka 31.

⁶⁵ Viz poznámka 32.

⁶⁶ Viz poznámka 34.

⁶⁷ Viz poznámka 31; Polák měl na mysli Hilbertovu hru *Falkenštejn* (1903).

Závěrem lze konstatovat, že výzkum dobových názorů na Obrazy z dějin národa českého přinesl očekávané výsledky: přiblížil soudobé přijetí tohoto díla, jeho kritiky i je samotné. Současně potvrdil nosnost užité orientace na kritické hlasy z časopisů i denního tisku a naznačil možnosti dalšího bádání.

WAHRHEIT UND DICHTUNG (DIE REZEPTION DER „BILDER AUS DER GESCHICHTE DES TSCHECHISCHEN VOLKES“ DURCH DIE ZEITGENÖSSISCHE KRITIK)

Die organische Basis jeder literaturwissenschaftlichen Arbeit hängt vom Studium der zeitgenössischen kritischen Rezeption der literarischen Werke ab. Das ermöglicht nicht nur das untersuchte Werk und zeitgenössische Kritik näher zu erkennen, sondern auch ein Bild des ehemaligen literarischen Lebens zu vertiefen. In der Praxis wird ein Echo der einzelnen Arbeiten studiert, zeitweise auch das ganze Schaffen des Autors (siehe: Kudělka, Viktor: Boje o Karla Čapka (Kämpfe um Karl Čapek), 1987).

Etlche auf diese Art orientierte Studien sind ebenfalls dem Werk Vladislav Vančuras (1891—1942) gewidmet — über seine Prosawerke wurde von vielen bekannten bzw. weniger bekannten Kritikern und auch von einigen Schriftstellern geschrieben. Es gilt auch für seinen unvollendeten Zyklus Obrazy z dějin národa českého (Bilder aus der Geschichte des tschechischen Volkes, 1939—1940). In den zeitgenössischen Zeitschriften und Zeitungen wurde darüber eine ganze Reihe von Rezensionen, Artikeln und Glossen publiziert, die bei Vančura — im Hinblick auf die Gefährdung unserer nationalen Existenz durch den Faschismus — vor allem eigene Gestaltung tschechischer Geschichte und aktuelle Bedeutung hochgeschätzt haben.

Einige von den Kritikern haben sich aber über den imaginativen Zutritt Vančuras zur Geschichte aufgehhalten und sich gefragt, wo die Grenze zwischen „Wahrheit und Dichtung“ liegt. Die Studie bietet einen Überblick über den ersten und zweiten Teil seines Schaffens Obrazy z dějin národa českého (es geht unter anderem um die Urteile von Karel Polák, Bedřich Václavek, Karel Sezima, Fedor Soldan, Jaromír John, František Trávníček und Josef Hora, sowie auch von ihren Geschichtsberatern wie z. B. Václav Husa, Jaroslav Charvát und Jan Pachta) und sie akzentiert drei Problembereiche: das Verhältnis historischer Realität und dichterischer Fiktion, die Modellierung der relevanten Gestalten und die Problematik der Sprache und des Stils.

Diese Erkenntnisse vertiefen bisherige Kenntnisse über das Schaffen Vančuras und über die kritische Literaturreflexion an der Wende der 30-er und 40-er Jahre. Die Studie trägt auch zur Lösung einer der Kardinalfragen der historischen Belletristik bei.